

# SZEMPONT

BAGI FERENC

## A RÓLUNK IS VALLANAK CÍMŰ KÖNYVRŐL — TANÁRI SZEMMEL

A jugoszláviai magyar írók művei iránt érdeklődő olvasó műfaji, de még inkább tematikai szempontból újabb alkotást vehet a kezébe: Gerold Lászlónak a Symposium Könyvek 25. köteteként megjelent, *Rólunk is vallanak* című könyvet.

A könyv első, *Vallomás és múltidézés* című írásának kivételével a többit már olvastuk, de meg kell jegyezni, hogy addig, amíg csak keletkezésük sorrendjében jelentek meg, azt hittük, hogy azok az ankétozotokról szólnak, a tanárokról és műlónkról csak vallanak, azaz inkább csak érintik ezek kérdéseit is. Attól kezdve azonban, hogy egybegyűjtve kaptuk kézhez e munkákat, az az érzésünk, hogy a kötet minden írása elsősorban a magyartanárokról szól. Érzésünket mintha a szerző is segítené megerősíteni, hiszen a *Hatvan magyartanár* és a *Tanár vagy értelmiségi* című munkák már címükkel is erre utalnak, az *Egy első nemzedékben* — más szakosok munkaeredményeiben, illetve eredménytelenségeiben — a magyartanár munkája is ott van, a *Gólyák — tizedszer* bevezetőjében pedig a következőket olvashatjuk: »a magyartanárról is, sőt elsősorban róla vallanak (t. i. a gólyák — B. F.), ahonnan, akiknek támogatásával az egyetemre elindultak.« (235.) Tehát akarva-akaratlanul ők, a magyartanárok e könyv főhősei, és pedig mindannyian, mert ha egyikük-másikuk nem is kapott volna kérdőívet, kaptak a diákjaik, akik azzal, amit beírtak, vagy azzal, amit esetleg nem írtak be, vallottak magyartanáraikról is. Véletlenül, vagy szerzői szándékkal alakult ez így, pontosan nem lehet tudni, ugyanis a kötetnek nincs munkákat egybekötő és szerzői állásfoglalást kifejtő bevezetője, ami nagy fogyatékoság, mert ebből következik az is, ami talán leginkább kifogásolható, felrőható: a minden írásra külön-külön és mindre egységesen vonatkozó tudatos program, a kultúrpolitikai célkitűzés hiánya. Emiatt az értelmiségi típusáról kialakított kép is bizonytalanná válik. Az eszményinek ilyen meg nem határozása, de szenvedélyes számonkérése következtében kritériumai véletlenszerűek, esetlegesek és ezért kultúrpolitikai irányvonal megjelölésére nem alkalmasak. A jelenlegi helyzet megváltoztatására irányuló cselekvést, de javaslatot sem eredményeztek e munkák, ellenben a tanárokból kiváltották a sértődöttséget, a távlatnélküliségből fakadó ösztönös védekezést, a részgazságokkal való mentegetőzést, de az aszociális behódolást is. És Gerold második ankétjából, abból, amelyben a tanárokat arról kérdezi, hogy mi a véleményük a *Hatvan magyartanár*-ról, bőven meríthetünk példákat a fentebb említettekre. Sajnos, csak azokra. Iránymutatást, a helyzet orvoslására javaslatot nem kaptunk. Ezt csak

akkor kaphattunk vagy legalábbis kapni akkor remélhattünk volna, ha a kötet és munkái világos és egybefogó programmal rendelkeznek.

»Szociográfiának mindenesetre kevés« — állapítja meg Bálint István *Szociográfia vagy a régi viták felelevenítése?* című bírálatában, és így folytatja: »Kevés lenne még akkor is, ha a „magyartanár”, „topolyai érettségiző”, „újvidéki gólya” nem lenne szociográfianlag eléggé labilis kategória.« Ezután azt is megállapítja, hogy Gerold a kisebbség »álláspontjából próbál következtetéseket levonni.« (Magyar Szó, 1971. július 31.) Helytálló megállapítások, de azt hiszem, inkább kifogásalható az, hogy megállapításait társadalmi, kulturális és nemzetiségi valóságunktól függetlenül, mintegy kiszakítottan vonja le, és ezzel megakadályozza, vagy legalábbis sokban megnehezíti a kérdőívekre felelők és az olvasók számára, hogy valóságunk egészében lássák a tanárok hibáit és pozitívumait. Helyenként mintha megpróbálná figyelembe venni »az objektív valóságot«, de úgy tetszik, ezt is csak azért, hogy utána nagyobbat üssön. Erre példa a *Hatvan magyartanár Összefoglaló helyett — kitekintés* című fejezete: »A válaszok öszinteségét feltételezve könnyen megállapíthatjuk — noha ez a kép a kicsiny bizonyító apparátus miatt nem készülhetett a teljesség vagy legalább a tipikusság igényével —, hogy a tanárok bizony sok helyen érdektelenek, passzívak, visszahúzódnak, hiányzik belőlük az alkotó szellem, önképzésük nem kielégítő — lemaradnak a fejlődésben, szerepük leszűkül, befelé fordulnak, de bármennyire igaz is mindez, ha elfelejtjenék a környezet, a háttér, az „objektív valóság” hatását, az erkölcsi és anyagi támogatás jelentőségét. akkor következtetéseink egyoldalúak, megállapításaink csak részgazságok lehetnének.« (108.) Gondolatsorát pedig a következőkkel zárja: »A múlt értékei után kutatva, a jelen érdekében, említik egyik vasárnapi cikkében Bori Imre azt az adai tanítót, aki 1878-ban megírta Bács-Bodrog vármegye máig is legjobb, legteljesebb földrajzkönyvét. Felesleges talán felidézni, hogy milyen körülmények között dolgozott Adán az 1870-es években.« (110—111.)

Mennyi negatívum, mennyi elítélendő tulajdonság... E szürkesség és igénytelenség láttán szinte félve vetődik fel a kérdés: Van-e kivétel? Bizonyára van, hisz azt mondja, hogy »sok kelyen« ilyenek a tanárok, és nem azt, hogy mindenhol. Miért nem mutat rá azokra a ritka »más« helyekre mint követendő példákra? Ehelyett az adai tanítóra hivatkozik, őt hozza elő a múlt »dicső példájaként« az »elkorcsosult« jelennek, még inkább szürkévő téve a mostaniakat és teljesen elfeledkezve az emlegetett »objektív valóságokról.« Csak a tanárookra vonatkozóan mutatkozik így a kép, amely elválaszt, esetünkben pedig el is marasztal? Tehát még kevesebb remény van arra, hogy a tanárok és a más foglalkozási ágakba tartozó értelmiségiek között létre jöhet a már régóta szükséges összefogás egy új értelmiségi eszménykép kialakítása és megközelítése, esetleg elérése céljából. Hogy a kölcsönös meg nem értésből fakadó kölcsönös lenézés veszélye fennáll, az ki-kitűnik a tanárok válaszaiból is, de e munkákkal kapcsolatos vitacikknek némelyikéből is. Ez viszont, mondani sem kell, káros jelenség. Nem akarom ezzel azt állítani, hogy ezt Gerold munkája váltotta ki, de bizonyosnak látszik az, hogy nem járult hozzá kellő mértékben a lappangó ellentétek elsimításához, kiküszöböléséhez.

De e munkák erre nem is vállalkozhattak, hiszen magukban is ellentéteket hordoznak. Ez kiderül a fentebbi idézetből akkor, amikor az adai tanító 1870-es évekbeli munkakörülményeiről esik szó, és azokat a szerző a maiakkal hasonlítja össze egyértelműen a mai tanár munkakörülményeit tartva jobbaknak. Ez el is fogadható, de csak akkor, ha nagy általánosságban beszélünk, vagy ha megfelelkezünk arról, hogy »a falusi pedagógus a társadalmi ranglétra aljára került.« (61.), amit viszont a *Hatvan magyartanár* első »kivülállója« a pedagógus munkájának elbírálásában fontos momentumnak tart. A másik »kivülálló« pedig úgy találja, hogy: »Érdekes lenne alaposan kivizsgálni, milyen feltételek között tanítanak, milyen segédeszközök vannak. Láthatnánk, hogy legtöbbjük próbálkozásai visszahangtalanok maradnak, sőt olykor még munkájuk is lehetetlenül válik.« (107.) (Kiemelte — B. F.). Tehát nem is olyan felesleges felidézni a munkakörülményeket. Különösen nem felesleges ez akkor, ha e munkakörülmé-

nyeket más foglalkozási ágakban dolgozókéval hasonlítjuk össze. Ha az összehasonlításakor azt is figyelembe vennénk, hogy nálunk a foglalkozási ágak milyen fejlődést tettek meg az 1870-es évektől napjainkig, és ennek tükrében mérnénk a pedagógusok munkakörülményeinek alakulását, akkor bizony nem lenne nehéz megállapítani, hogy nemcsak a pedagógus került az említett ranglétra aljára, hanem az iskola mint intézmény is. A lemaradást mi sem bizonyítja jobban, mint a gimnáziumok újrarahítelestől szóló törvény követelményei: olyan összegért vásárolnak korszerű taneszközöket ezek az iskolák — csak azért, hogy a *minimumoknak* eleget tegyenek —, amennyit talán az elmúlt öt-tíz évben sem költöttek ilyen célokra. E rendelkezések érvényesítése, véghezvitele után nem lesz majd az iskola a város vagy falu legszegényebb, legmagarahagyatottabb munkahelye. Eddig sem volt saját akaratából az. Azt hiszem, »a kisebbrendűséggel párosuló maradi izlés« sem éppen csak a magyartanárok tulajdonsága, hiszen a második »kivülálló« szerint »Tanúságos megfigyelni, hogy egy-egy szeminárium mennyire — „átváltoznak”, felélenkülnek, magukra találnak, hevesen vitatkoznak — érzik az érdeklődő, éllettő közeget maguk körül.« (107—108.) És ezt sem kellett volna elhallgatni, említés nélkül hagyni ebben a könyvben.

Ez kétségtől együtt nem érzésnek a jele, de nem is csak annak: lehet, hogy ez a munkák mindegyikében tapasztalható magatartás inkább annak következménye, hogy Gerold nem próbálkozik, vagy nem tud a tanár munkájának sajátosságáig, mélyebb rétegeig eljutni, ennek következtében nem »tarthatja kezét« témája ütőerén. Így az úgynevezett »szabad« program ellen tiltakozók hangjából is csak a pedagógus begyöpesedési hajlamára ismer, és nem gondol arra, hogy a »szabad« program idején (úgy a hatvanas évek közepétől szinte tegnapig) gyakran igen konkrét, sőt néha aprólékos ellenőrző lapokkal, tesztekkel »mutatták ki« a pedagógus rátermettségét, szakképzettségét, de jövedelmét is ezzel kívánták meghatározni. Ennek helybelenségéről beszélni talán felesleges, ám el kell képzelni, hogy milyen helyzetben volt a tanár. Tiltakozásában tehát a szorongatott helyzetből menekülni akaró ember hangja is »benne van«: mondván, ha aprólékosan, pontosan számon kérik a tudást, akkor legyen pontosan az is megjelölve, hogy mit tekintenek annak. És ehhez kapcsolódik a *Gólyák — tizedszer* című részből vett idézet is: »Ez bizonyítja (ti. az elsőéves egyetemisták irodalomban való tájékozatlanságát — B. F.) különben az is, hogy arra a kérdésre: A világirodalomból ismert melyik műre utal Radnóti *Á la recherche* című verse?, csak ötven választottak pontosan: Proust: *Az eltűnt idő nyomában*. A többiek: tizenhárom válasz nélkül hagyták, tizenhárman »nem tudom«, s egyikük: »Nem olvasom Radnótit.« Nem véletlenül merül fel a kérdés: mit tudnak ezek az elsőéves hallgatók, mit hallottak a középiskolában a modern regény időproblémájáról, a modern irodalom központi kérdéséről? Nyugodtan állíthatom, semmit.« (260.) Szemmel látható, szinte tapintható a meg nem értés. Ezt a tanárookra nézve igen súlyos megállapítást lehetséges, szabad egy vers-cím kapcsán levonni? Lehetséges, szabad ilyesmit nyugodtan állítani akkor, amikor »a modern irodalom központi (kiemelte B. F.) kérdéséről« van szó? Ellenőrizte a tanárok tanmenetét, és azt tapasztalta, hogy ők mellőzték ennek a kérdésnek feldolgozását? Tanügyi tanácsosoktól tudta meg, hogy a tanárok ilyen hibát vétének? Nem. De hogy is kerül elő a világirodalom központi kérdése, hiszen a feltett kérdés nem ezt kéri számon? A pontosan válaszolók sem arról tettek tanúbizonyságot, hogy tudnak »a modern regény időproblémájáról, a modern regény központi kérdéséről«, hanem csak arról, hogy tudják: a szóban forgó vers »A világirodalomból ismert melyik műre UTAL« (kiemelte B. F.), és ez egészen más. Ebben az esetben csak azt kérhette volna a tanároktól számon, hogy miért nem hívták fel tanulók figyelmét erre a kapcsolatra. De ebben az esetben sem ítékezhetne ilyen szigorúan, hisz az sem bizonyos, hogy a harmadik osztályban, amikor Radnóti költszete anyag, az *Á la recherche* című versre újra kitértek, hiszen az első *Az irodalom élete* részletesen elemzi, s ennek következtében a harmadikos *Az irodalom könyvében* sincs meg, tehát a tanár is kihagyhatta. Erre Gerold is gondolhatott volna.

Ebből következik, hogy a tanár munkakörülményeinek, értelmiségi voltának vizsgálatával párhuzamosan a tanári munka elemzése is fontos lett volna, és talán ez éppen a *Tanár vagy értelmiségi* című részben történhetett volna meg. De Gerold ezúttal is egyoldalú, mert csak azt magyarázza meg, hogy az értelmiségit milyennek tartja, a tanári egyéniség leírását, a tanár munkájának, alapvető tevékenységének — a tanításnak — elemzését viszont meg sem kíséri. A tanítás, annak szövevényes összetettsége, egyszerűen nem érdekli, vagy ha mégis, akkor a »csak egy tanár«-ról nem tud semmi jót mondani, sőt legszívesebben a tanári címet is megvonná tőle, nehogy az a postaládájára és lakása ajtajára »nagy öntelten« odavésse azt. Vizsgálódásában ennek következtében éppen azt mellőzi, ami annak központi tárgya kellene, hogy legyen: a tanítást, a fordításokat, a falukutatást, az irodalmi és közéleti tevékenységet stb. kéri számon, azt is kimondja, hogy nem polihisztoroknak szeretné tudni tanárait.

A magyartanárok pedig azok: polihisztorok, még akkor is, ha egyszerűen csak tanárok. Sajátosan polihisztorrá teszi őket a tanítás kérdéseivel foglalkozó pedagógia, a nyelvtudomány és az irodalom, amit viszont kritikusként kell átélniük ahhoz, hogy megközelítő sikerrel tolmácsolhassák, adhassák át. És mindezekre jutnia kell a napi három-négy órás szabad időből, hisz minden halad, alakul, változik és fejlődik, — a tanárral szemben támasztott igény is. Nem hiszem, Gerold nem győzött meg, hogy a magyartanárok nagy többsége megfélekedett volna arról, hogy gyorsuló időben élünk.

De arról, hogy a felvetett kérdésekről egyoldalú véleményt mond, bizony meggyőződtem. Éppen ezért ezt a munkát, noha könyv, csak nyersanyagnak tekinthetem, nyersanyag, amely egyoldalúságától függetlenül sok érdekes kérdést vetett fel; nyersanyag, amely objektív hozzáállással egyszerűen hasznosítható. Ez pedig Geroldra, a könyv szerzőjére vár...

